

*Нада Крњаић Цекић
Машински факултет*

*Кабинет за стране језике
nkrnjaiscekic@gmail.com*

Оригинални научни рад

*UDC: 371.3:811.112.2]:378.4(497.11 Београд)“1863/
1905”*

DOI: <https://doi.org/10.18485/prevod.2022.41.88.3>

ИЗ ИСТОРИЈЕ НАСТАВЕ НЕМАЧКОГ ЈЕЗИКА: СРПСКА КРАЉЕВСКА ВЕЛИКА ШКОЛА (1863–1905)

Високошколска настава на српској краљевској Великој школи, претходници Београдског универзитета, трајала је 42 године. Тек у последњој деценији постојања Велике школе отворен је Лекторат за немачки језик са скоро нерешивим проблемом проналажења предавача немачког језика који би имао одговарајуће квалификације. У чланку је анализиран и садржај наставе, у складу са чиме је утврђено да је превођење као елемент методике учења страног језика или као циљ наставе неоправдано маргинализовано.

Кључне речи: високошколска настава, катедре за стране језике, некомпетентан наставни кадар, немачки језик, граматика, књижевност, превођење

The historical impact of higher education at the Royal Great School, a predecessor of the renowned Belgrade University, lasted for 42 years. Curiously, it was during the ultimate decade of the Great School's existence that a German language lectorate was introduced. Nevertheless, this progress faced a significant challenge of sourcing suitably qualified German language instructors. The article delves into the curriculum content of the lectures offered during this specific period, shedding light on the often overlooked importance of translation within the methodology of learning a foreign language.

Key words: Higher education, foreign language departments, incompetent teachers, German language, instructors, grammar, literature, translation

Као почетак увођења немачког језика у Велику школу означава се 1891. година (Тешић 1965: 507). На упражњено место учитеља тог језика у Великој школи јавља се квалификовани учитељ као и дворски учитељ његовог величанства краља Александра I Обреновића, Херман Резнер, Немац протестантске вере и пруски поданик из Таненбурга. Дошавши у

Краљевину Србију Милана Обреновића, он постаје један од деветорице учитеља у Евангелистичкој немачкој школи у Београду и у њој предаје у периоду од 1886. до 1900. године (Brücker 1944: 19).

За време шездесетогодишњег постојања немачке протестантске школе у Београду (1854–1914) сменило се у њој девет учитеља. После Резнера у њој су још радили учитељи Фриц Нојман и Рудолф Руперт као последњи учитељ од 1901. године, све до избијања Првог светског рата и гашења те школе.¹

Школске 1901/02. у Евангелистичкој основној школи српских држављана протестантске вероисповести, с немачким наставним језиком, било је четири разреда са око 150 ученика, а одређену помоћ добијали су из државног буџета. У исто време постојала је католичка основна школа са немачким наставним језиком и њу је издржавало аустроугарско посланство у Београду. Напустивши место учитеља у протестанској школи, Резнер се молбом обраћа министру просвете и црквених дела, а министар је упућује Просветном савету на оцену. Крајем маја послао је Просветни савет одговор да се Резнеру не може признати квалификација за учитеља немачког језика, докле он не би претходно положио испит из српског језика.

Потом је министар доставио ректору приложена Резнерова акта = да би их изнео пред Академски савет на оцену, уз питање може ли поставити Резнера за редовног или хонорарног учитеља немачког језика на Великој школи, уз напомену да „именовани господин још добро не влада српским језиком“.² Донета је стога истоветна одлука главног просветног савета. Пошто главни просветни савет није ни позван да доноси одлуке, министар просвете сугестивно завршава своје писмо Академском савету, тражећи његово мишљење, нагласивши да имају на уму нарочите практичне користи од наставниковог обучавања великошколске омладине немачком језику и литератури.³ Почетком октобра исте године покренуто је поново питање немачког језика. Ректор краљевске Велике школе упућује извештај министру просвете о упражњеним катедрама, које по закону постоје, али уопште или од извесног времена немају наставника.⁴ Овде се мисли на незаступљеност наставе руског језика. Притом му саопштава да је Савет на својој седници у вези са хитним попуњавањем седам катедара редовним професорима изнео своје мишљење. Како би „веома корисно било по ученике Велике школе, када би имали прилике изучавати живе туђе језике,

1 Иначе, датум рођења немачке школе у Београду је 22. мај 1854. године, после доношења једног хришћанског закона (Toleranzgesetz) од стране кнеза Александра Карађорђевића из 1853, који је осигуравао да све неортодоксне црквене конфесије слободно исповедају своје вероисповести.

2 АС, МПс, 1891, XXVI, 95. Овде и даље подаци о архивској грађи наводе се у подножним напоменама (Архив Србије (АС) Министарство просвете (МПс); Велика школа (ВШ)).

3 АС, МПс, 1891, XXVI, 95.

4 АС, МПс, 1891, 174.

а нарочито руски и немачки језик, које би предмете имали предавати наставници у рангу учитеља“. Ректор умољава министра да уважи то мишљење Савета, и ако има буџетске могућности, да још у овој школској години постави учитеље за те језике.⁵ На седници Филозофског факултета историјско-филолошког одсека од 11. октобра 1891. одлучено је да Резнер има квалификације за учитеља немачког језика на Великој школи, с тим, да, ако буде постављен, предаје овај језик са читањем немачких класичних писаца.⁶ Академски савет је на основу постојећег закона донео одлуку да се Резнеру може поверити да као учитељ предаје само немачки језик на Великој школи.⁷ Ово „само“ убачено је накнадно. Првог новембра исте године, обавестио је министар ректора да је према мишљењу Академског савета Велике школе поставио г. Резнера за учитеља немачког језика. Истовремено је наложио ректору, да преко надлежног факултета одреди програм учења за тај предмет и да врши потребан надзор над радом учитеља Резнера. Да препоручи да, зарад поузданијег успеха у повереном му предмету, своје ученике, према њиховој спремности подели у две или три категорије, и да за своја предавања узме од 9 до 12 часова недељно. Истога дана Резнер је приложио и тражени програм на непуне две странице. У свом програму Резнер је претпоставио да ће наставу организовати у два курса, и то један за почетнике и два за напредне слушаоце, са укупно осам часова недељно. Настава би се одржавала четири пута недељно са по једним часом дневно. Други курс би био подељен у две групе, а свака група би имала два часа недељно. Наставни језик је немачки, само тамо где се ради о објашњењу неке речи користиће се српски језик. У току прве године први курс ће бити организован тако да слушаоци потом могу потпуно да прате други курс, који би од тог времена трајао још две године. На првом курсу акценат је стављен на граматику и ортографију. Заступљене су вежбе у говору (питања и одговори), читање једноставнијих текстова, превођење са немачког на српски језик, а повремено и диктати. Као наставни материјал користиће се приповетке, басне и други пригодни комади, затим читање наглас, продискутоваће се свака реченица понаособ, и на крају следи слободно самостално формирање реченица и усмено препричавање. У другом курсу систематска настава граматике и ортографије долазе у други план, а акценат је на немачкој поезији и прози, као и конверзационим вежбама из немачке литературе. На другој години другог курса почињу предавања о историјском развоју немачке литературе. Оба курса заступљена су са по два часа недељно. Следеће године, средином пролећног семестра, када је због систематичније припреме кандидата за наставни позив у току њиховог школовања на Великој школи основана и Катедра за педагогију, тражио је министар од ректора извештај о досадашњем

5 *Исто.*

6 АС, ВШ, 1891, 174.

7 *Исто.*

наставничком раду Љубе Стојановића, академског доцента руског језика и Хермана Резнера, учитеља немачког језика на Великој школи.⁸ Ректор је поднео министарству тражени извештај. Тај ректоров извештај је уједно и први и једини извештај о Резнеровом раду, како мисле неки аутори, ослањајући се на постојећи документ из грађе министарства просвете (Simonović 1985: 77; Царић 1982: 78). Међутим, нађен је у фонду Велике школе веома исцрпан извештај самога Резнера поднет раније ректору.⁹ Тај Резнеров извештај о сопственом раду, на кога истраживачи нису до сада указивали, био је полазиште за писање ректоровог извештаја. У својем извештају Резнер наводи да су предавања почела у децембру 1891. са укупним недељним фондом од седам часова, са просечним бројем 15 слушалаца у свакој од постојеће две групе, „међу којима је било и неколико женских, а кашто и ђака из других завода“. Из овога произилази да није реализована препорука министра просвете да се недељно одржава од 9 до 12 часова, нити је одржавано, како је у програму предвиђено, осам, већ само седам часова недељно. Све ово нас наводи на закључак, да су ова одступања била нужна и учињена уз сагласност старешине факултета.¹⁰

У Резнеровом извештају стоји да је он предавао не само немачку граматику и ортографију, него и „грађење ставова и вештину конверзације“. У првом курсу, наводи он, за почетнике давана су граматичка, ортографска и језикословна правила, и то искључиво на комадима из лако разумљиве прозе, наводећи само неколика имена: Гете, Гелерт, Лутер, Шваб, Шамисо, Биргер, Уланд, Ленау и др., а предавао је уз то и њихове биографије. С времена на време била су заступљена вежбања у диктату. Известан број комада давао је да се уче напамет. У другом курсу, истакао је он, да је за увежбаније ђацима предавао такође песме и комаде из прозе, али је овде више обраћао пажњу на историју литературе у њеним епохама, као и на њихове главне представнике. Навешћемо само неке теме: *die ältesten Proben der d. Literatur, die großen Epen (Nibelungenlied, Gudrunlied) Kunstfragen, Minesänger, Monolog aus Tell, Lied von der Glocke, Wallenstein, Minna von Barnhelm, Nathan der Weise, Musterstücke* итд. Видимо да су заступљени сви важнији наслови и имена немачке литературе. Ово нас наводи на претпоставку да је од слушалаца тражио да прочитају цело дело или само неке његове одломке или их је он претходно уводио у то дело на часу. Неке сачуване белешке из 1892. и 1893. године, тадашњег великошколца и једног од првих ђака Хермана Резнера, Рудолфа Бикловића, сведоче да су тадашњи ђаци Велике школе много писали и преписивали, много учили напамет и, оно што је посебно интересантно за нас, много самостално и талентовано преводили. Под талентованим преводом се подразумева да нису одступали много од оригинала, да су поштовали

8 АС, МПс, 1897, XXVI, од 28. 4. 1892.

9 АС, ВШ, 1892, 214.

10 *Исто*.

риму и дужину стиха. Љубазношћу унуче Рудолфа Бикловића, Цвете Бикловић, дошло се до те драгоцене документације, јединог сачуваног наставног материјала који сведочи о настави немачког језика на Великој школи.

На основу добијених извештаја Х. Резнера и доцента за руски језик Љ. Стојановића, поднео је ректор свој извештај, говорећи у њему о методу те наставае. Уследила је ректорова оцена и похвала њихове наставае и рада. Свој извештај завршио је ректор речима да верује у успех наставае, која ће много користити „свим оним ученицима који су вољно прихватили да усаврше своје знање у једном од ова два језика, а још више, што ће се упознати са богатом руском и немачком литературом“.¹¹ Ако анализирамо Резнеров програм и извештај, закључујемо да се он у свом раду није строго држао програма који је сам саставио, већ су уочљива веома креативна и амбициозна одступања.

Године 1893.¹² у Велику школу уведена је уписница – индекс. У краљевини Србији забележен је општи успон Велике школе после завођења новог система школовања. Настава је систематизиована по струкама и увелико побољшана. Подигнут је ниво наставае и ниво научног рада. Нарочито су важне измене у години 1896, које су дале могућности да се отворе нове катедре.

По уредби од 21. децембра 1896. на Филозофском факултету образована су четири одсека: лингвистичко-литерарни, историјско-географски, математичко-физички и јестаствено-хемијски са седам наставних група и 26 предмета. Филозофски факултет је по тој уредби добио наставни задатак да спрема наставнике за средње школе, као и стручне раднике на наукама и књижевности у српском народу, а немачки је језик наведен као један од обавезних предмета на лингвистичко-литерарном одсеку (Баралић 1967: 177–178).

У другој фази развоја Велике школе, када је факултетско уређење почело да узима жељени правац, стручни научни рад је најпре добио у каквоћи, нарочито у области филолошких наука и то диференцирањем стручних области по угледу на организовање факултетског образовања универзитетског типа у земљама западне Европе (Грујић 1971: 282). У тежњи да усаврши наставу у тој вишој фази развоја, после диференцирања струка по факултетима, Велика школа је тражила способне људе којих, нажалост, није било довољно. Решавање питања наставног особља и приређивања уџбеника налазило се скоро увек на дневном реду Велике школе (Грујић 1971: 282).

На Великој школи је покренуто питање туђих језика, нарочито немачког и руског језика, а наступили су и неки нови моменти са отварањем

11 АС, МПс, 1892, XXVI, 95.

12 За године 1892. и 1893. оштећени су регистри министарства просвете (МПс-П) па их није било могуће користити приликом израде овога рада. На увиду су били само протоколи, стога је могуће, да је нешто важно превиђено и изостављено.

нових катедри. Осећало се незадовољавајуће стање са страним језицима и недостатак спремних и стручно и научно формираних наставника језика. Међу непопуњеним катедрама налазила се тада и катедра за немачки језик и књижевност. Тадашње незадовољавајуће стање на Великој школи, на веродостојан начин одсликава у својој молби Владислав Ф. Рибникар, млади београдски великошколац и француски ђак са положеним „лисансом“, који је стекао на Сорбони о трошку свога оца, врачарског лекара. Такву исту диплому, али о трошку државе, стекао је и романиста Богдан Поповић, који те године бива поствљен на новоосновану катедру за француски језик и књижевност. За младог романисту Рибникара није било места на Великој школи, али се указала прека потреба за квалификованим предавачем немачког језика. Стога Рибникар, изражава жељу да се и даље усавршава и моли да добије државну стипендију да буде на каквом озбиљном факултету у Немачкој, изучавајући немачки језик и књижевност. Рибникар одлази на специјализацију у Берлин да стекне докторат и да се потом отвори катедра за немачки језик и књижевност (Крњајић-Цекић 1994).

На овом месту вредно је поменути и Павла Мајзнера, који се, подвлачећи неуспех наставе страних језика, залаже за реформу наше језиковне наставе, тако да сврха нових метода наставе страних језика буде практична употреба, писмена и усмена, те да разумевање аутора дође на прво место, а граматика да буде само средство за ту сврху. Такође је мишљења да лектира заслужује највећу пажњу у курсу свакога језика и да треба за слушаоце да буде што интересантнија (Мајзнер 1896: 12–15).

Због подизања нивоа наставе и научног рада и пооштравања услова избора наставног кадра, Резнер је 1897. разрешен дужности учитеља немачког језика на Великој школи. Многи Резнерови ђаци били су потоњи професори Велике школе и српских гимназија: Коста Кумануди, Александар Белић, Бранислав Петронијевић, Милош Тривунац, Јован Скерлић, Рудолф Бикловић, Коста Вујић, Владислав и Слободан Ф. Рибникар итд.

Разређењем Х. Резнера од дужности учитеља немачког језика остао је празан лекторат за тај предмет и тиме је отворено питање попуњавања упражњене катедре за немачки језик и литературу на Великој школи. Напор Велике школе да настава немачког језика буде реализована евидентан је самим тим што је већ почетком септембра исте године расписан конкурс за упражњене катедре (Крњајић-Цекић 1995). Предвиђено је да се распише конкурс за учитеља или хонорарног професора за тај предмет, до доласка Рибникара из Берлина. Дописом од 12. новембра ректор Велике школе извештава министра просвете да је Савет покушао да на своје две седнице изабере привременог наставника за немачки језик и литературу, али пошто ни један кандидат није добио потребан број гласова (кандидати су били С. Предић и В. Малина) за предавање немачког језика и немачке литературе, као стручних наука, не може се поставити ни једно лице, док се државни питомац Владислав Рибникар,

не врати из Немачке.¹³ На попуњавању ове катедре за стручну наставу немачког језика радило се увелико јер у нашим школама није постојао довољан број стручних филолога за немачки језик. Стога је било веома битно и неопходно да се ова катедра што скорије попуни. Јануара 1898. ректор је поново спровео акт Министарству просвете о непопуњености неких врло важних катедри.¹⁴ Министар просвете Андра Ђорђевић је по том истом акту тражио од ректора, још истог месеца, да га извести „колико ће отприлике бити часова немачког језика с литературом“, како би се знао управљати, ако би предложено лице (Владимир Малина) актом Велике школе поставио за хонорарног наставника.¹⁵ Већ сутрадан је старешина факултета доставио ректору допис у коме му саопштава да је за наставу немачког језика и литературе предвиђено девет часова недељно, и то четири сата у првој и другој години недељно и три сата у трећој и четвртој години (укупно), а још један сат више у трећој години са свима годинама заједно. Ипак, и школске 1898/99. остало је непопуњено место хонорарног и привременог наставника, а настава немачког језика остала је незаступљена.

Уредбом из 1900. године повећан је број предмета на Филозофском факултету; Факултет је имао 11 научних група, што је условило бољу високошколску наставу. Предмети су подељени на стручне тј. главне (који се полажу писмено и усмено) и на помоћне и споредне, које су студенти морали да слушају. Владислав Рибникар је требало да дође на 10. групу предмета према новој уредби од 30. септембра 1900. године, али то се није остварило. Расписивани су конкурси у сразмерно малим временским размацима, штампани су чак десет пута у *Српским новинама* мало крупнијим словима, а позивали су се сви они који су желели конкурисати. На један од конкурса за ванредног професора пријавио се др Јосип Флоршиц, професор Краљевске реалне гимназије у Загребу. Ј. Флоршиц је имао законом прописане квалификације за ванредног или редовног професора Велике школе. Иако је био изабран за редовног (контрактуалног) професора немачког језика и литературе на Великој школи, он је одложио свој долазак, а затим због породичних прилика отказао рад на Великој школи.

Касније се дознало зашто се Флоршиц није одазвао на понуђену му дужност у Београду: 1901. хабилитован је на Филозофском факултету у Загребу, на Катедри за немачки језик, основаној 1892. за готски и средњенемачки језик. Тако су протекла још два семестра на Великој школи без одржавања наставе немачког језика. У години 1902. осећало се по гимназијама краљевине Србије „оскудно језиковно знање ученика“, подвучена је важност знања туђих језика и значај увођења нових директних, не само граматичких метода у очигледној настави.¹⁶ У допису старешине

13 АС, ВШ, 1897, I, 337.

14 АС, ВШ, 2295.

15 АС, ВШ, 2285, 2362.

16 АС, МПс, III, 407.

факултета, Марка Леке, од 5. јануара 1901. упућеном ректору Велике школе пише да међу предметима који нису заступљени и даље стоји немачки језик. Катедра је годинама постојала, потреба за наставником била је стално евидентна, али се никако није налазио адекватан предавач. Дописом од 27. марта 1901. ректор се обратио министру просвете, позивајући се на нереализовану одлуку Филозофског факултета стару две и по године, да се за учитеља немачког језика постави Владимир Малина или Ђура Димић, професор Гимназије краља Александра I. Имајући у виду преку потребу за учењем немачког језика и литературе на Филозофском факултету Велике школе, он умољава министра, да постави једног од та два предложена кандидата.¹⁷ Ни то, међутим, није реализовано.

Видимо да су конкурси обнављани узастопно неколико година, наиме од 1896. до 1903. године. Протекла је скоро једна цела деценија настојања и тежњи за адекватним попуњавањем катедре за немачки језик и књижевност. Година 1903. са династичким променама у Србији донела је велико олакшање и велике обрте у унутрашњој политици са прекинутом реакционарном владавином последњег Обреновића. На Рибникара се као кандидата за професора немачког језика на Великој школи више није рачунало, пошто се он увелико окренуо својој већој љубави, журналистици. У отаџбину се вратио са идејом да покрене нови београдски лист „Политика“, јер су за штампу наступиле повољније прилике и он је ужурбано радио на реализацији те своје идеје. Стога Савет Филозофског факултета на својој седници од 2. јануара 1903. доноси одлуку, да се министру просвете препоручи, да се супленту гимназије краља Александра, Милошу Тривунцу одобри потребно одсуство ради усавршавања немачког језика на страни. Након првобитног одбијања, министар је одобрио једногодишње одсуство М.Тривунцу ради учења и спремања за наставника немачког језика и литературе.¹⁸ Претходно је М. Тривунац у Лајпцигу провео више од годину дана, боравећи пре тога седам семестара у Минхену као државни питомац, радећи на докторату из француске књижевности. Тако ће М. Тривунац доћи касније на Рибникару намењено место доцента за немачки језик и књижевност у Великој школи, претечи Београдског универзитета.

Попуњавање катедре уследиће тек после четири године од првог објављивања конкурса. Министар просвете поставља 20. септембра 1901. године за зимски семестар школске 1901/02. године Владимира Малину, учитеља језика у гимназији краља Александра за хонорарног наставника немачког језика и литературе. Малина је стекао онај положај који су имали сви учитељи гимназија и намеће се претпоставка да је држао наставу свим великошколцима. У настави је веома инсистирао на књижевности, тако да су књижевна дела служила за граматичка вежбања, што је уосталом

17 АС, МПс, 1901, VI, 29.

18 АС, МПс, 1901, II, 47.

и била пракса у настави свих страних језика, пошто је до краја 19. века цветала класично-филолошка граматика. Владимир Малина, Чех православне вере и аустријски поданик, био је велики зналац класичних живих језика, историјске граматике, немачког језика и књижевности, аутор неколико средњошколских уџбеника за немачки и латински језик. Његови средњошколски уџбеници, укупно њих пет, појавили су се у 20 поновљених издања, затим немачка и латинска граматика, покривали су наставу у свим српским средњим школама 19. и почетком 20. века. Немамо извештаје о реализацији наставе из пера самога Владимира Малине, нити сачуване записнике са одржаних испита. По свој прилици, Малина се држао програма и распореда који је старешина факултета упутио ректору, где је предвиђено осам часова недељно у све четири године. Једино је 1904/05. школске године радио са повећаним бројем семинарских вежбања. Рад Владимира Малине најбоље се може пратити у *Прејегду предавања*, која је Универзитет издавао свакога семестра, као и по постојећем распореду часова. У извештају ректора Велике школе, Марка Леке, упућеног министру просвете школску 1902/03. годину стоји да је на Филозофском факултету заступљена настава немачког језика и то: немачки језик и књижевност, историјска граматика и вежбања са предвиђеним недељним фондом од девет часова у оба семестра, а у програму за исту годину, стоји да је реализовано осам часова недељно, и то: три часа из историје немачке књижевности новог доба, затим три часа из морфологије и синтаксе на историјској основи. Најмање је заступљено превођење и тумачење текстова, по два часа недељно.¹⁹ У прегледу вежбања и семинара за наредну школску годину програм је нешто опширнији.²⁰ Ту стоји да је учитељ језика Владимир Малина држао наставу из историје немачке књижевности новог доба са по три часа недељно, из морфологије и синтаксе на историјској основи, такође по три часа недељно, као и да су у раду у семинару били заступљени превођење и тумачење текстова из 9. века са два часа недељно. У првом семестру је обрађивао дела немачке књижевности од најстаријег времена до 1300. године, а у другом од 1300. до 1624, као и историјску граматику.

У првом и другом семестру радила се фонетика, морфологија, и синтакса. У првом семестру је обрадио историју фонетике, историјски развој германских вокала и дифтонга, те физиологију гласа. У другом семестру из фонетике је из програма обрадио германски консонантски систем, гласовно померање, геминацију сугласника, граматичку размену сугласника, метатезу сугласника и томе слично. Из морфологије није обрађивао именску и придевску промену на историјској основи, као ни заменице и бројеве и њихову промену. Из синтаксе обрађивана је проста реченица

19 АС, МПс, 1904, II, 27.

20 Наставно особље свију факултета и Преглед предавања за 1902/03. школску годину.

и њени главни и споредни делови, као и значење врста речи и облика речи у реченици. У првом полугођу 1904/05. школске године држао је укупно девет часова, и то из историје немачке књижевности (1624–1748) по три часа недељно, а по један час недељно текла је настава из морфологије (подела и флексија германских глагола), као и фонетике (физиологија гласа, историјски развитак вокала и дифтонга и њихова промена). Семинар из књижевности био је заступљен у тумачењу текстова три часа недељно. Семинарска вежбања обухватала су превођења са старонемачког на новонемачки језик текстова из 9, 10. и 11. века са граматичким модерним тумачењима. Није било превођења на српски језик. У програму је било и читање текстова из нове литературе с граматичким и стилистичким вежбањима, као и тумачење Шилерових балада. Предавао је историјску и компаративну граматику опширно и зналачки, садржајно превазилажећи оквире тадашњих германистичких студија. Из свега овога произилази да је књижевност била у другом плану. Исто се може закључити за превођење.

Крајем 1904. наступа дугоочекивани моменат на Катедри за немачки језик Филозофског факултета Велике школе. Тривунац се са једногодишњег усавршавања враћа у Београд и бива једногласно изабран за доцента за немачки језик и књижевност. Министар просвете извештава ректора како је избором и постављењем др Милоша Тривунца за доцента за немачки језик и књижевност на Великој школи Владимир Малина постао излишан и моли да га разреши његове дотадашње дужности.

Владимир Малина је, дакле, на Великој школи у звању учитеља немачког језика и књижевности радио укупно седам семестара. Његовим ангажовањем и амбициозним залагањем и радом била је покривена настава тог предмета. Он је дао залет Катедри за немачки језик и књижевност и филолошки тон настави, за разлику од учитеља Резнера, чија је обојеност наставе била нефилолошка, где је била заступљена само текстуална анализа. Малина се морао помирити са дотадашњим нижим звањем у поменутој гимназији, иако је можда постојала потреба за већим бројем стручних наставника. Њему није више било места на универзитету, мада је хонорарно покривајући то место, желео место сталног учитеља језика, али су га овога пута, као многе друге великошколске предаваче, прегазиле реформе и ново захтевније време, јер су поштрени услови за избор професора у односу на оне који су се тражили на Великој школи. Био је потребан докторат, као и научни радови, а те услове Малина није испуњавао, као уосталом и многи предавачи дотадашње Велике школе у краљевини Србији.

У освит отварања Београдског универзитета, на новим путевима реализације високошколског нивоа наставе, а самим тим и новог вида наставе немачког језика и литературе, Малина је, као и његов претходник и први учитељ језика у лекторату Херман Резнер, предавао тај језик у рангу учитеља живих туђих језика. Наставу коју је реализовао Владимир Малина и ону коју је реализовао Херман Резнер, није лако упоредити. Немачку

књижевност су обојица предавала на различите начине. Ако упоредимо Резнеров извештај и програм извођења наставе са програмом Владимира Малине, учачамо да је између та два програма права филолошка и германистичка океанија. Док је Резнер, са константном језичком баријером, могао слушаоцима да презентира само књижевне садржаје и граматичко теоретизирање, дотле је Малина, старији 24 године од Резнера, са високим квалификацијама и богатим просветно-педагошким искуством, дошавши на Велику школу у зрелом и креативном животном добу, презентирао сва своја знања и искуства стечена на европским универзитетима. Код Малине је чита филолошка обојеност наставе неачког језика и књижевности. Нефилолошке карактеристике могла је имати настава за техничаре као неформална, необавезна и информативна настава са конверзацијом. Резнер је одржавао један вид нефилолошко-филолошке наставе, обзиром да су његову наставу похађали сви слушаоци сва три постојећа факултета Велике школе, а стасавали су ту и будући наставници неачког језика за српске средње школе. Књижевност је била у другом плану и књижевна дела су служила за граматичку анализу, самостално формирање реченичних склопова и репродуковање садржаја. Поезија и проза су биле грађа за конверзацију. Историјски развој литературе, од њених почетака, и обрада класичних дела неачке књижевности, давали су овој настави извесну филолошку обојеност. У настави Резнера и Малине нема ни говора о превођењу у правом смислу, изузев најнужније наставне потребе на самом часу.

Три имена: Херман Резнер, Владимир Малина и др Милош Тривунац носиоци су наставе неачког језика и књижевности на Великој школи у њеном четрдесетогодишњем постојању. После неконтинуираног постојања катедре за неачки језик и књижевност, четворогодишње борбе, напора, узалудних конкурса и специјализација у иностранству у настојању за оживотворењем те катедре (1897–1901), где су министарство и влада дали све од себе, тек доласком младог доцента др Милоша Тривунца, проблем је успешно решен. Двадесет осам година од прерастања Лицеја књажевства српског, где је стално била заступљена настава неачког језика, у Велику школу у њој се уопште није предавао неачки језик пуних 28 година. Само један великошколски семестар предавао је стални доцент др Милош Тривунац, како стоји назначено у Прегледу предавања за друго полугодиште 1904/05. школске године, а од 1. маја 1905, када је Велика школа прерасла у Универзитет, он остаје на томе месту. Предавао је Гетеа, а у семинару су били заступљени модерни писци, затим средњевисоконемачки, граматика и етимологија. Такође је предавао и историју неачког језика и правопис, стари високонемачки језик и вежбања у неачком семинару (Симонић 1989: 78). Превођење је маргинализовано или тотално изостављено.

У периоду свеукупног постојања Велике школе написан је велики број уџбеника за неачки језик, чији су аутори били професори гимназија и Велике школе. Документи архивске грађе Министарства просвете и Велике

школе не бележе, међутим, нити један уџбеник који је био намењен високошколској наобразби. Има мишљења да су, поред постојећих уџбеника „стране провинцијенције“, на Великој школи коришћени средњошколски уџбеници, а то је значило задржавање средњешколског нивоа наставе немачког језика (Симоновић 1989: 78). Питање уџбеника на Великој школи налазило се скоро увек на дневном реду, али је реализација захтева око спремања уџбеника изостајала (Симоновић 1989: 78). Године 1902. појавио се *Речник српског и немачког језика* Андреја М. Матића, за који је приказ написао Ђура Димић, професор немачког језика у Гимназији краља Александра I, нагласивши да се тај речник одазвао потреби и порукама корисника (Грујић 1971: 282).

Краткотрајна заступљеност наставе немачког језика на Великој школи, дакле, није била на универзитетском нивоу, него је више била наставак средњошколске наставе. То се може подвести под општепризнато мишљење о целокупној настави на тадашњој Великој школи, иако је прерастањем Лицеја у Велику школу прекинуто са лицејским сваштарењем у школовању и образовању.

Опште је прихваћено мишљење да је настава пре реформе Велике школе служила само као расадник просвете и науке у младој српској држави, која је за последњу четвртину 19. века, живећи бурним животом, одлагала корените и здраве промене у просвети. Поредџи три постојећа факултета Велике школе са западним факултетима, константовано је да наши факултети нису постигли ни приближан успех, дајући само једнострано образовање, већ су то биле само фабрике за чиновнике. Иако су се мењали закони и правила, сам рад, начин рада и резултати су остајали исти, а Велика школа је животарила на раскршћу између гимназије и универзитета. Сав рад у њој се сводио на „учење предмета и полагање испита“. Мада је Велика школа у краљевини Србији била највиши српски завод, дуго је остала „пасторче за српске државнике“, а тек уназад једну деценију почела се претварати полагањем у вишу школу за стручно и научно образовање (Николајевић 1891: 228). Док је настава немачког језика на Лицеју имала свој успон, замањ, застој и крај, дотле је та иста настава на Великој школи била на почетку потпуно угашена, а потом је после скоро непуне три деценије покренута, трајући шест година, и са (трогодишњим) прекидом и поновним трогодишњим трајањем, заведена до прерастања у Универзитет. Иако је потреба била стално присутна, прошло се кроз вишегодишњи период потпуног непостојања и занемаривања реализације те наставе. Тај вакуум се свакако могао поднети због близине Војводине, која је лиферовала гимназијске професоре за тај предмет, као што је, усталом, и сам Резнер био неадекватан наставник за великошколског учитеља тога страног језика, а и сам статус тога језика био је крајње неповољан, па су стога и сви напори и узалудни конкурси били неминовна последица тога, скоро тридесетогодишњег, занемаривања наставе немачког језика. У праћењу

историје настава немачког језика уочљиво је да је у другој фази свога постојања Велика школа била много више заокупљена решавањем питања наставничког кадра и попуњавањем незаступљених катедри. Све остале катедре су, у односу на катедру за немачки језик и књижевност и заступљеност настава немачког језика, некако увек имале приоритет, пошто је језик посматран као средство, а не као циљ. Пошто је наставна метода, као, уосталом, у целом 19. веку, била дедуктивна, полазило се од правила ка примерима. У средишту пажње била су граматичка правила, која су се на Великој школи учила напамет. Граматика се учила као циљ и била сврха самој себи. Систематизацију граматичке грађе донео је тек 20. век. Превођење је до тада било непостојећа категорија.

Колико је настава немачког језика и књижевности на Великој школи била филолошка, а колико нефилолошка, скоро је немогуће одредити. Стога се стиче утисак да је та настава била једна стопљена целина. Већ је истакнута нефилолошка обојеност настава, која се читавала у томе што су предавања била обавезна и уједначена за све великошколце. Тек са постављањем висококвалификованог доцента, др Милоша Тривунца, при крају постојања Велике школе, на којој је он немачки језик званично предавао смо један семестар, она добија адекватног предавача. Тривунац је обележио крај те великошколске настава, изводећи једносеместралну наставу последњој генерацији свршених великошколаца, преузевши наставу усред школске године у летњем семестру 1904/05. године. Те године дипломирала је генерација Малининих великошколаца код тог новопостављеног доцента за немачки језик и књижевност на новоотвореном Београдском универзитету.

Морамо само на крају, са жаљењем, закључити да је, у свом четрдесетодогодишњем временском распону и трајању, у Великој школи настава немачког језика одржавана неконтинуирано и то само осам и по година. За скоро пола века свога постојања, Велика школа је, давши плејаду научника и професора, који су своја знања даље употпуњавали и стицали у Европи, стекла првог професора немачког језика и књижевности на истоименој катедри за школовање првих професора немачког језика за српске школе на Београдском универзитету у потоњој краљевини Србији.

Литература

- Баралић Драгољуб, *Зборник закона и уредаба о лицеју, великој школи и универзитету у Београду*, Београд, Научна књига, 1967.
 [Baralić Dragoljub, *Zbornik zakona i uredaba o liceju, velikoj školi i univerzitetu u Beogradu*, Beograd, Naučna knjiga, 1967]
- Царић Жарко, „Увођење немачког језика на Велику школу (1863–1905)“, *Годишњак града Београда XXIV* (1982): 75–85.
 [Carić Žarko, „Uvođenje nemačkog jezika na Veliku školu (1863–1905)“, *Godišnjak grada Beograda XXIV* (1982): 75–85]

- Грујић Владимир, Велика школа у Београду: (прве фазе развоја), *Годишњак града Београда XVIII* (1971): 273–304.
- [Grujić Vladimir, Velika škola u Beogradu: (prve faze razvoja), *Godišnjak grada Beograda XVIII* (1971): 273–304]
- Крњаић-Цекић Нада, „Школовање у иностранству Владислава Ф. Рибникара“, *Политика*, 17. 8 – 28. 8. 1994.
- [Krnjaić-Cekić Nada, „Školovanje u inostranstvu Vladislava F. Ribnikara“, *Politika*, 17. 8 – 28. 8. 1994]
- Крњаић-Цекић Нада, „Учитељ немачког језика краља Александра Обреновића“, *Политика*, 5. 2. 1995.
- [Krnjaić-Cekić Nada, „Učitelj nemačkog jezika kralja Aleksandra Obrenovića“, *Politika*, 5. 2. 1995]
- Мајзнер Павле. *Реформа језиковне настава*, Београд, 1896.
- [Majzner Pavle. *Reforma jezikovne nastave*, Beograd, 1896]
- Николајевић Светислав, „Краљевско-српска Велика школа за педесет њених година“, *Годишњица Николе Чуића 12* (1891), Београд, Чупићева задужбина/Државна штампарија Краљевине Србије, 202–232.
- [Nikolajević Svetislav, „Kraljevsko-srpska Velika škola za pedeset njenih godina“, *Godišnjica Nikole Čupića 12* (1891), Beograd, Čupićeva zadužbina/Državna štamparija Kraljevine Srbije, 202–232]
- Симоновић Мирослава, „Настава страних језика у високом школству у Србији од 1838 до 1912“, *Архивски преглед 1–2* (1989): 74–88.
- [Simonović Miroslava, „Nastava stranih jezika u visokom školstvu u Srbiji od 1838 do 1912“, *Arhivski pregled 1–2* (1989): 74–88]
- Тешић Владета, „Сто година од доношења Закона о устројству реалке у Србији“, *Настава и васпитање 14*, 1–2 (1965): 550–554.
- [Tešić Vladeta, „Sto godina od donošenja Zakona o ustrojstvu realke u Srbiji“, *Nastava i vaspitanje 14*, 1–2 (1965): 550–554]
- Brücker Christian. *Deutsche Spuren in Belgrad*, Belgrad, Ladislaus Frank, 1944.
- Simonović Miroslava, „Razvoj nastave stranih jezika u Srbiji (1820–1863)“, *Zbornik Istorijskog muzeja Srbije 22* (1985): 51–102.

Nada Krnjaić-Cekić

SERBISCHE KÖNIGLICHE „VELIKA ŠKOLA“ (1863–1905)

Zusammenfassung

An den Fakultäten der Belgrader „Velika škola“ waren seit dem 1873. nur französische Literatur und lateinische Klassiker nach dem damaligen Lehrplan obligatorisch.

Deutsch wurde erst seit dem 1891. Jahr am Lektorat für alle Studierenden der drei bestehenden Fakultäten gelernt.

Schlüsselwörter: Hochschulunterricht an der „Velika škola“, die Eröffnung der Lehrstühle für Fremdsprachen, nichtkompetente Lehrkräfte.